

ПОДСТИЦАЊЕ СОЛИДАРНОСТИ ДАРОВИТИХ УЧЕНИКА У НАСТАВИ

Резиме: Полазна претпоставка подстицања солидарности даровитих ученика јесте уважавање аутономије сваког ученика као стваралачког субјекта. На том заснована усклађена различитост постаје важна одредница наставног процеса. Кад је реч о даровитим ученицима и њиховим стваралачким потенцијалима, веома важно је усмерити их да препознају и прихвате све другости других тако што ће се трудити да допринесу заједничком бољитку. То подразумева васпитање солидарности и одговорности, јер само тако различитост постаје креативна и подстицајна. У том смислу неопходно је у настави подстицати деју спремност да помогну другима, а не само да се истичу, јер стваралачке способности постају креативне „чињенице” само онда кад су у служби добробити свих. Свака једнострана доминација зауставља стваралачке напоре и своди наставне активности на суровост бесциљног надметања. Одговорност наставника као креатора наставног процеса састоји се у томе да буду јасно препознати различити потенцијали ученика како би се сви они укључили у заједнички пројекат успешног учења, свако на свој начин. Најважније у свему овоме јесте исправно усмерење даровитих кроз подстицање њихове одговорности према другима и себи. Тако сваки стваралачки чин добија исправно усмерење јер свако даје све од себе имајући притом пуно уважавање према ономе шта други може и шта други чини.

Кључне речи: даровитост, солидарност, одговорност, ученик, васпитање, настава.

Уводне напомене

Промишљање и оделотворење даровитости подразумева подстицање одговорности даровитих која подразумева стваралаштво у сарадњи са другим и другачијим. Солидарност тада постаје креативни фактор заједничења и јединства у различитости. Онда кад је сваки појединац оспособљен за самопревазилажење и саостварење са другима, ту нема места себичности и затварању у сопствену уобразиљу. То би требало да буде непрестани процес, а не повремене манифестације под притиском лојалности прокламованим начелима хуманости. Само онда кад се то разуме као стално истрајавање у добродетељи могуће је постигнуће стваралачке отворености према свима. Заправо, подстицање солидарности даровитих према другим учесницима наставног процеса никако не би смело да буде реактивно са циљем спречавања насиља и нетолеранције. Неопходно је да буде креативно покретање у нове

¹ agapije2013@gmail.com

стваралачке изазове где различите способности, интересовања и постигнућа не би требало да буду препреке за добре комуникације и интеграције.

Васпитање и образовање су процеси сталног оспособљавања човека да буде доброделатан и трудољубив, да има меру у свему и за све и да зна и помера своје домете, трудећи се да новим постигнућима покреће друге и себе напред. Ту стицање и давање сапостоје у креативној личности ствараоца који у први план ставља заједнички успех, а не подређује себе и друге индивидуалном самоостварењу. Знајући и практикујући ово човек постаје прогресивни стваралац који успешно превазилази све замке отуђења и самовоље. Одговоран је и разуме важност заједничког састваралаштва са другима јер разуме и прихвата да је неостварен ако је затворен у себе, без обзира на све претпоставке даровитости. Без тога остају потенцијали без стварног постигнућа, о чему сведоче сви они који нису имали у себи храбрости и снаге да се суоче на прави начин са другим и другачијим. Остали су сами са собом, закључани у себе, зауставили су добре токове своје даровитости која је нереализована због недостатка спремности за искорак из самодовољности у стваралачку комуникацију. Није мали број оваквих примера и неки од њих су сада родитељи деце која су тренутно учесници наставног процеса. То захтева обазривост и истрајност наставника, учитеља и васпитача у раду са децом која на различите начине подлежу утицају родитеља а који пројектују своја незадовољства на њих. Бунтују против система и процеса и траже кривце у другима без жеље да нађу адекватна решења. То је продужено безнађе које мора бити заустављено тако што ће све активности бити преусмерене из безнадежног самоизговарања за претходне неуспехе у тражење адекватних начина за боља постигнућа. Дијалог са родитељима је неопходан, и то без оптужби на рачун њихових неуспеха и без пристајања на њихове жалопојке уз подстицај да и сами допринесу стварању боље стваралачке атмосфере и оптимизма у заједници. Тако се промовише просвета као креатор прогресивне будућности и то мотивише све који су добронамерни да траже нова и боља решења. Тада нико не посрће под теретом осветничких нагона и намером да све осим себе прогласи кривцима за оно што је лоше у нама и око нас. Са тог и таквог беспућа треба што пре искорачити и одредити се за стварну друштвену солидарност. То никако није и не сме да буде саглашавање са неделима и бесмислицама – ради се о издизању изнад тескобе која постаје већа и несноснија ако се све сведе на једностраност тражења кривца и смишљање казне и освете за неистомишљенике. Много идеолошке и сваке друге истрошености било је у претходном периоду и то би требало превазилазити прогресијом добродетељи.

Стварна солидарност требало би да буде усаглашавање будућих радњи, а не наметање заједничких закључака о ономе што се пре нас и без нас догађало. Ако би се у свету одраслих све ово постигло, сигурно је да би садашњи ученици свих узраста били ослобођени од свих наших старих и нових заблуда којима сами себе и једни друге оптерећујемо и спутавамо. Улога васпитача, учитеља и наставника у свему овоме значајна је и подразумева велики напор и стварно самопревазилажење, потпуну ослобођеност од свих идеолошких предрасуда и стереотипа. Само тако могуће

је исправно сагледавање прошлости, садашњости и будућности, што у даљем току гарантује успешност у поучавању и учењу. Тада ће процес поучавања и учења усмерен ка подизању стваралачких компетенција ученика, али и наставника, бити један отворен процес где је неговање културе различитости важан прогресивни фактор. Квалитет тако тријумфује над квантитетом чиме одреднице „први” и „последњи”, „најбољи” и „најгори”, „одличан” и „недовољан” постају начини класификовања, али не и разлог за поделе и омаловажавања било кога. Свако зна своје место и има своју меру, али сви заједно су група, одељење, генерација са многим заједничким одредницама, од заједничког просека оцена до заједничког одређења звања и занимања. Све то свима који учествују у процесима васпитања и образовања поставља јасна питања и тачне задатке а различитости су креативна одређења. Врло важно је да даровити препознају своју одговорност, како у вези са оделотворењем потенцијала у постигнућа тако и у подстицању других учесника процеса да остваре максимум. Тада се може говорити о стварној солидарности где тријумфује култура надметања и ту нема места надјачавањима, омаловажавањима и било чијем самоостварењу. Сви су опредељени да кроз самоправилажење постигну стваралачку пуноћу и креативну прогресивност са стварним бољитком за све, као осмишљеним стваралачким циљем. То захтева стално напредовање свих учесника и то тако што нема места оптерећености успесима или неуспесима, што захтева оптимизам и одговорност сваког појединца. Наравно, то не значи уопштавање и неразликовање под теретом општег а на штету појединаца. Реч је о сарадњи где успешнији подстичу оне који постижу слабије резултате. То је неопходна кооперативност која гарантује испуњење и остварење свих добрих намера и дефинисаних циљева. У процесу поучавања и учења кооперативност гарантује брже, трајније и смисленије остварење циљева. Због тога је важно стално подстицање стваралачке солидарности и кооперативности јер тако се отварају добре могућности за постигнућа која гарантују друштвену прогресију.

Даровити као креатори иновација

Сигурно је да „образовање има виталну улогу у обезбеђивању ефикасног функционисања друштва” (Милутиновић, 2009: 77). Због тога је важно да се процеси васпитања и образовања ослободе свих притисака „тржишта рада” што је могуће само онда кад се успостави вредносни систем слободан од површности и једностраности. Тако се превазилази бесмисао краткорочних циљева по диктату владајућих идеологија које се смењују, некад брже, а некад спорије. Ако се подлегне идеолошким захтевима, све је успорено и погрешно усмерено и тако се троше добри потенцијали и онемогућавају постигнућа. Нема места стваралачкој динамици у стању идеолошке подређености која се своди на смишљање тема и идеја по диктату узурпатора стваралаштва који постају самовољни наручиоци „готових производа”. Овога се треба чувати као потенцијалне опасности у свим ситуацијама, од стања припадника и промотера владајуће идеологије и извршиоца наредби. Потребно је креативно промишљање и разумно чињење, слободно од свих

недоречености и једностраности. Просветни ствараоци требало би да у свему овоме покажу ненасилну храброст неприхватања једностраности спремношћу да поштују прошлост, разумеју садашњост и креирају будућност. Наш савременик, дугогодишњи просветни делатељ на различитим пољима указује на све опасности покоравања идеолошким притисцима, упозоравајући јасно и недвосмислено:

Свака државна школа у 20. веку у свим земљама јесте и режимска школа. Драстична улога ових школа посебно се истиче у време фашистичких и нацистичких режима у Европи, у доба марксистичко-социјалистичких режима, све чешће и у земљама „идеологизоване демократије“, какве данас срећемо на Западу ... Нема те истине које такве школе неће сакрити и од ученика и од себе, и нема те лажи коју неће дићи на пиједестал и дивити јој се ... (Бојанин, 2011: 25).

Сигурно је да овакви услови доминације идеологија не погодују препознавању даровитих јер тада је у првом плану проналажење и ангажовање подобних чији „дар“ се огледа у некритичком пристајању на захтеве владајућих група по систему: „Кога је молити није га срдити“. То је слепо следовање без критичког промишљања у недостатку жеље за стварним напретком. Због тога је потребна мудрост сналажења у конкретној ситуацији без поданичких и бунтовничких једностраности што омогућава осмишљено улагање у прогресивну будућност, дакле – без изговарања због евентуалних притисака и без пристајања на притиске некомпетентних са јасним опредељењем за просветну пуноћу, слободну од свих недостатака али и свега сувишног. Врло важно је препознати могуће препреке и не допустити да било шта угрози одговорни оптимизам просветних радника. Само тада могуће је подстицање стваралаштва које је слободно од свих препрека споља али и изнутра. Први корак на том путу требало би да буде јасно одређење начина препознавања и ангажовања даровитих као стваралачких субјеката. Знаменити научни радник и искусни педагог Јован Ђорђевић полази од става Синда Марланда:

Даровита и талентована деца су она која су идентификована од стране посебно квалификованих стручњака, који због изузетних способности могу да остваре постигнућа. То су деца која захтевају диференциране наставне програме и/или службе ... а у циљу остваривања њиховог доприноса себи и друштву ... (Ђорђевић, 2014: 149).

Дакле, важно је стварати добре стваралачке услове и тако превазилазити притиске различитих идеологија. Свако одустајање од циља зарад обрачунавања са „кривцима“ је погрешно јер преусмерава из прогресије тражења и налажења добрих решења. Много лакше је изговарати се поступцима других као препрекама, али то је нестваралачки приступ који би требало превазилазити тражењем добрих решења. То је важна иновативност у наставном процесу од које никако не треба одустајати. Васпитање у истовременој кротости и неустрашивости ослобађа нас од избора између бунта и подаништва и чини одговорним ствараоцима. То подразумева посвећеност делу и знање циља; тада је могуће јасно уочавање стања и тражење нових и бољих решења. Уважена научница и искусни педагог Босилка Ђорђевић у том смислу закључује:

Школа још увек није погодна, или није довољно погодна за развој оних способности које су усмерене на неубичајено, друкчије, флексибилније мишљење и трагање, или „дивергентно“ мишљење ... У свим школама у свету, па и у нашој, највећа пажња посвећује се учењу у најужем значењу тог појма ... Због недовољног познавања даровитих ученика, многи, па и наставници склони су да им приписују нека негативна својства ... Задаци на афективном и социјалном плану васпитања свих ученика, па и даровитих, управо се односи на развијање здраве свести о себи, о властитим јаким и slabим странама, као и на развијање позитивних односа према другима и успешне сарадње са њима (Ђорђевић, 1979: 163–165).

Иако постоји значајна временска дистанца у вези са наведеним ставом, слободно можемо рећи да је и дан-данас слично стање у школском систему. Постоје извесни помаци, уведени су неки изборни предмети на свим образовним ступњевима, али проблем препознавања и ангажовања даровитих остао је још увек у стању недефинисане креативности. Много је добрих покушаја и остварења, али без системског чињења остаје много више нових питања него што има адекватних одговора. Полазну основу требало би тражити у постојећим зборницима о даровитости као конкретним садржајима који су заједнички труд многих аутора – учесника више међународних конференција о даровитости у организацији Високе школе струковних студија за васпитаче „Михаило Палов“ у Вршцу. Наравно, не само полазну основу већ би требало тражити и многа прихватљива решења, само све то стављајући у добре регулативе и тако почети са конкретним ангажовањем даровитих у свим стваралачким областима. То никако не би требало да буде једнострано и привремено експлоатисање по инерцији тренутних потреба и захтева „тржишта рада“. Даровитост никако не сме бити тако сужена и ту заустављена, што не значи заговарање бесплодног идеалисања без конкретног оделотворења. Ради се о томе да никако не сме да се догоди „тријумф средстава над циљем“ (Ињџић, 2009: 107), тако што се „...економски принципи уводе у подручје образовања ... ефикасност и профитабилност потискују представу о образовању усмереном на развој личности... ” (Трифуновић-Здравковић, 2014: 295). Овде нема места сукобу и страху, потребна је трезвена мудрост која тражи стварна решења на основу реалног приступа чињеницама. Највећу одговорност у томе требало би да покажу они који су успели да своје стваралачке потенцијале претворе у конкретна постигнућа. Дакле, без сукоба због различитости ставова могуће је бити иновативан само је потребно реално разумевање стварности. На то указују речи аутора, који је засигурно реализовао своју даровитост и спреман је да своје стваралаштво стави у функцију бољитка многих. Он закључује:

Двадесети век је последњи век у коме је човечанство реално живело. Стижу векови виртуелних светова, киберпростора и кибернетичке културе. С једне стране то ће бити тријумф интелектуалне културе над емоцијама и маштом просечног човека, али нема сумње да ће управо тај „остатак“ природног човека – његова осећајност и имагинација, бити изворна сировина сваке иновације и прогреса... (Ињџић, 2009: 186).

Врло важно је исправно разумети ову препоруку као пут превазилажења свих једностраности које су резултат супротстављености због различитих приступа животу и научном стваралаштву. Јер, само ако се

осмишљено стваралаштво као претварање потенцијала у постигнућа промишља на одговоран начин, могуће је успостављање добре комуникације међу свим стваралачким субјектима. Свако зна своје место и улогу и сви имају заједничку добронамерност слободну од себичне самодовољности која се пројектује подједнако бесмислено и као гордост и као завист. Тада се нико не преуноси над другима и нико се не осећа неважним кад је мање успешан. Добре последице су јасне и чине све актере одговорним тако што је најуспешнији неко ко „свима служи” немајући жељу да доминира нити пак намеру да дискриминише било кога. Само тада све иновативне вредности постају креативне чињенице и заједнички именитељ стваралаштва без уопштавања са јасним знањем ко има какву улогу у процесу. Због тога је добро већ у предшколском узрасту развијати стваралачку солидарност као комуникацијску вредност а не као неко интересно удруживање. Ту нема места поједностављењу и свођењу на површну једностраност за и против, јер се ради о прогресивној оспособљености да свако у заједничким активностима са другима да и себе и све од себе. Ствараоци су тада слободни од потребе да се по сваку цену доказују пред другима јер својим стваралаштвом показују спремност да поделе са свима добре резултате као заједничко остварење. Свако истицање себе и очекивање потврда или привилегија као подстицаја често заустављају стваралачке токове и изазивају злобу и завист. Изнуђено дивљење завршава се завишћу и сукобом, док се препозната успешност са уважавањем онога који је остварује увек продужава у нова постигнућа. Једноставно речено, потребно је да свако победи у себи порив самоистицања по систему „ја сам најбољи”, као и осећај неуспешности „ја сам најгори” спремношћу да се препозна и уважи најбољи и опредељеношћу да се да све од себе како би свако постигао свој стваралачки максимум. Тада солидарност постаје креативна стварност. То је много лакше ако се школска деца благовремено и потпуно подстакну у промишљање и реализацију кооперативног учења.

Кооперативна настава

Хуманистичка оријентација у дидактици свој најпунији израз добила је још половином прошлог века са захтевом да се сваком ученику омогући слободан развој који се огледа у самоиспуњењу личности. Тако, теорија социјалног учења, односно њени представници Волтерс и Бандура истакли су значај учења које се остварује кроз социјалну интеракцију и које резултира друштвено прихватљивим или неприхватљивим понашањем. И поред примеса бихевиоризма, акценат је стављен на развоју свести ученика да постоји узајамна веза између понашања и резултата тог понашања више него на ефекте награђивања. Масловљева хуманистичка концепција учења посебно је истакла поштовање природе и достојанства личности, као и тзв. унутрашње учење, учење из задовољства, из потребе да се зна више о себи. Циљ је научити ученике да буду људска бића. У самоостварењу, као крајњем циљу сваког човека, понајвише се исказује хуманистички принцип. У том смислу, Карл Роџерс посебно полемиче са бихевиористима и противи се било каквој споља

наметнутој контроли, посебно ради остваривања друштвених интереса (Lefrancois, 1994). Сврха самоактуелизације је креативан развој личности у складу са сопственом природом (Вилотијевић, 2000: 305). У контексту даровитости и подстицања солидарности даровитих ученика у настави, постоји низ позитивних импликација наведених ставова. Ако узмемо у обзир да је акценат на здравом личном и социјалном развоју ученика, више него на вођеној настави и тестирању, при чему наравно није занемарен ни когнитивни домен, даровитим ученицима посебно иде на руку плурализам дидактичких приступа који подразумева уважавање различитих стилова учења и избор начина рада. У редовној настави посебно ефикасном показала се кооперативна настава, која нема такмичарски карактер и у којој се успех појединца дели са члановима групе. У реализацији кооперативне наставе могуће је обезбедити уважавање аутономије сваког субјекта као стваралачког бића, могуће је расподелом задатака омогућити ученицима да препознају и прихвате све другости других, мотивисати да уложе труд и допринесу заједничком успеху и тиме васпитати солидарност и одговорност. Позитивна међузависност јесте оно што одликује однос чланова групе у кооперативној настави, јер је сваки ученик одговоран за укупни резултат. Даровитим ученицима посебно је дата могућност да своје способности покажу приликом расподеле задатака (коју могу и сами да изврше), реализације активности, као и приликом контроле како је сваки члан групе урадио свој задатак. Без обзира на то колико је њихова индивидуалност или потреба за индивидуалношћу наглашена, у кооперативној настави се међусобна помоћ подразумева као обавеза.

Посматрајући кроз поједине облике кооперативне наставе, даровити би могли да искажу различите когнитивне способности, задовоље своје специфичне емотивне потребе, као и потребу за личним учешћем и активношћу. Тако, у тимовима, даровити ученици могу да дођу до изражаја и ставе своје креативне потенцијале на располагање другима у оквиру индивидуалних или тандемских активности у оквиру тимова. Те активности учења обично трају више наставних сати, после којих чланови тима имају могућности и да наступе индивидуално, али се укупан резултат и успех тима мери интегрисањем индивидуалних постигнућа у укупни резултат. Интервенција учитеља и наставника је веома значајна ради спречавања евентуалне зависти и потцењивања међу члановима тима.

Турнири, који функционишу на сличан начин као и тимско учење, веома су интересантни даровитим ученицима јер су они део тима од три члана, који одговарају на питања. Одговори се дају индивидуално, али се на крају сабирају поени које је сваки ученик освојио и „мери” се успех тима. Иако је препорука педагога да се у овим активностима који имају такмичарски карактер праве тимови од деце приближних способности и интересовања, изазов учитељима и наставницима управо може да буде хетероген тим у коме ће даровити ученик бити и ослонац и мотиватор тима, са условима да се лично оствари, али и са свешћу да није једини од кога зависи успех тима, те да, као што смо већ истакли, у зајдницењу са другим да и себе и све од себе.

Слагалица је облик кооперативне наставе у коме је акценат на комплексности наставног садржаја чије делове чланови групе савлађују

самостално, али се лични допринос цени по томе колико се повезује и интегрише са другима, јер тек када се појединачне активности повежу и садржај интегрише у целину, тим је успешно обавио задатак. Даровитост је и у овом случају део стварности која уважава стваралачки максимум, али и подстиче солидарност јер нема простора за завист мање успешних или потцењивање од стране изузетних – и једни и други дају допринос који се вреднује исто, иако је потпуно различит.

Групно истраживање је облик кооперативне наставе у коме посебно долазе до изражаја интелектуални потенцијали даровитих, почев од избора проблема истраживања, дефинисања подтема и прављења група од којих свака истражује тему за коју је највише заинтересована. У таквим наставним ситуацијама неопходна је интервенција учитеља и наставника у састављању група и расподелу задатака јер се уважавају интересовања ученика, која су код даровитих ученика увек и шира и дубља. Сâм процес истраживања проблема, почев од прављења плана истраживања, динамике активности и приступа приликом реализације, анализе резултата истраживања и презентације истих, обухвата низ активности у коме вешти учитељи и наставници могу на различите начине да ангажују даровите ученике тако да подстичу њихову солидарност. Јер, сваки допринос даровитих ученика приликом постављања истраживачких циљева или задатака, или приликом избора начина тестирања хипотеза, решавања проблема, или приликом презентације резултата, део је тимских активности у којима су учествовали и други ученици, али у складу са својим способностима и са различитим доприносом. Успех се и у овом облику кооперативне наставе мери тиме колико је група успела да обави свој истраживачки задатак, без истицања појединачног доприноса. Проблем који може да настане услед осећања неправде јер допринос није исти, учитељи и наставници би требало да решавају управо васпитањем одговорности свих чланова групе за успех која подразумева и прихватање да је допринос сваког ученика драгоцен, али различит. О томе се разговара приликом систематизације и синтезе резултата свих група.

Специфичнији вид кооперативне наставе, који дидактичари посебно цене у смислу преласка од вођених ка самосталним активностима ученика, јесте реципрочно поучавање. У оквиру овог дидактичког приступа, даровити ученици имају могућност да буду у улози наставника, односно онога који поучава. То им омогућава да своја сазнања и интересовања, која су дубља и шира, поделе другима. Улога учитеља и наставника је изузетно значајна у делу припреме када је неопходна помоћ ученицима у избору теме и начина њеног представљања. Даровитим ученицима тада је изузетно важан подстицај који добијају од учитеља и наставника у смислу одговорности коју имају као они који поучавају, а у смислу несебичног дељења знања и стратегија којима долазе до тих знања, у смислу стваралачке отворености према свима. Расправа о теми или о начину излагања може да буде изузетно значајна у том контексту.

Сваки од наведених облика кооперативне наставе пружа низ могућности у којима даровити ученици могу да остваре своје стваралачке потенцијале, али без надметања са другима, потцењивања других или угрожавања слике о себи, асоцијалног понашања, повлачења у себе и сл.

Добро промишљена расподела задатака у групи (тиму) од стране учитеља и наставника може да утиче да сарадња између ученика буде сарадња партнера са различитим могућностима и доприносима, јер се на крају увек вреднује резултат тима. Тако свака активност свих ученика и сваки стваралачки чин даровитих ученика добијају исправно усмерење јер свако даје све од себе имајући притом пуно уважавање према ономе шта други може и шта други чини. Помоћ учитеља и наставника у том смислу је изузетно драгоцене јер се критичко мишљење, аутономија, самопоуздање, сарадња васпитавају, а кооперативна настава је само једна дидактичка могућност у том континуираном процесу школског васпитања и образовања. Тај процес, такође, мора бити прогресиван.

Солидарност као прогресија доброте

Солидарност подразумева стваралачки напредак и никако не може бити попустљивост према некоме или удруживање са злонамерношћу као крајњим циљем. Солидарност у контексту даровитости је превасходно морално опхођење којим се појављује добронамерност као пуноћа састављена од саставних делова. То је могуће само онда кад је човек охрабрен и одлучан да буде безусловно великодушан знајући да тако осмишљава своју унутрашњост и оспособљава се за добру комуникацију са свима. На то указују речи:

Унутрашње богатство потиче из асимилације доброг субјекта који је способан да дели дарове са другима. То омогућава интројекцију спољашњег света ... те настаје осећај обогаћености. Тада ни чињеница да се великодушност често недовољно цени не подрива нужно способност давања ... (Ahtar, 2016: 102).

Јасно је, дакле, да се ради о непрестаном процесу унутрашњег самопревазилажења и усаглашавања са другим и другачијим. Ту је оспособљеност за себедавање показатељ храбрости, одлучности и великодушности и само тако изграђује се исправан вредносни систем и трезвено расуђивање о себи и другима. Све ово захтева широк стваралачки спектар без имало поједностављења и уопштавања. Недопустиве су било какве злоупотребе које доводе до доминације и дискриминације, што посебно омета стваралачки успон даровитих. Мислимо, пре свега, на брзоплето поступање где су постигнућа кратког века јер их троше похвале и аплаузи. Тада најбољи нису најодговорнији већ најсебичнији, не увиђајући да уместо ствараоца постају себични произвођачи и лаковерни потрошачи. То у свету религија доводи до „етичког нарцизма“, док у научном стваралаштву подстиче „академски фундаментализам“. То је довело да стања у коме се „религија запажа само као досадна фуснота политике“ (Шејфер, 2004: 35, 17). Тако су сви у непрестаном сукобу због неразумевања и неприхватања различитости под теретом нестваралачког политиканства које сужава и спутава животно стваралаштво. Последице су приметне још увек, а посебно се пројављују кроз „демократске“ приговоре против верске наставе у васпитању и образовању основаца, средњошколаца и студената. То лоше стање или-или потребно је променити у став и једно и друго, и вера и наука. Различитост је стваралачки потенцијал и не може бити сметња развоју плуралног друштва, али неодговорни појединци желе подељено друштво где су они, њихови ставови и

интереси једине меродавне чињенице. Потребно је то препознати као опасност и ослободити се таквих површности и једностраности. Тада ће приступ даровитости и подстицању њихове солидарности у поучавању и учењу бити примеренији и успешнији. Интерактивни принцип у настави и инклузивни процеси добиће на динамици и сви заједно оствариваћемо добре резултате у свим стваралачким активностима. Сигурно је и то да ће се све више стваралачких субјеката одлучити за уважавање постигнућа других без омаловажавања и зависти, што ће и њима помоћи да не подлегну нагонима самодовољности који стрмоглаво воде у гордост.

Само онда кад свако своје стваралачке потенцијале – дарове одговорно претвара у постигнућа у намери да допринесе бољитку свих а не зарад свога истицања могуће је говорити о добрим резултатима. То захтева благовремене и адекватне поступке у васпитању и образовању, јер само тако могуће је препознати и усмерити на прави начин различите потенцијале ученика и уверити их да одговорно приступају ономе што уче и што би желели да буде њихово будуће опредељење. Важно је да једни у другима препознају сараднике, а не противнике који могу да их спрече у остварењу жељеног циља. Одговорност васпитача, учитеља и наставника је да знајући за „крхкост добротe” у оваквим случајевима своје васпитанике (ученике) охрабре да превазиђу нагон за сукобом и елиминацијом другог и другачијег. То увек води ка самопоништењу и окончава се неуспехом који је описан на првим страницама Библије у вези са Каином братоубицом (Библија, 2010: 1. Мојс. 4), и продужава се кроз све историјске токове као „Каинов комплекс”, који нараста у свакоме ко не зна да се супротстави сопственој саможивости (вид. Kindlon & Thompson, 2000). Изгубивши добре основе у себи човек постаје жртва односа сматрајући увек да га други угрожавају и нешто му ускраћују, не увиђајући да га то незадовољство затвара и обесхрабрује. На то указује тражитељ и трагичар Ниче речима:

Дужни смо да пред самима собом будемо свесни свога бића; према томе, желимо да будемо стварни кормилари тога живота, и да не допуштамо да наше постојање буде једнако бесмисленој случајности ... Хоћу да покушам да дођем до слободе, каже сама себи млада душа ... Нико не може да сагради мост којим ћеш моћи да пређеш преко реке живота, нико осим тебе самога. Истина, постоји безброј стаза и мостова, има полубогова који желе да те пренесу преко реке, али само по цену тебе самога, требало би себе да даш у залог, и да нестанеш ... (Ниче, 1987: 9–10).

Сваки песимизам заснива се на саможивости и страху од „губитка” у комуникацији са другима. Ту се обично наводе најгори могући примери насиља како би се уплашени појединац још више затворио у своју самоћу, не увиђајући да у страху да се не изгуби у сивилу живота губи смисао постојања. Ништа га не може обрадовати јер не може да се ослободи злобе и зависти у себи. Неопходно је не пристајати на песимизам који води у анархију и нихилизам убеђујући нас да је и сâм живот бесмислен. Радосни космизам и отворена антропологија су оно што можемо промишљати као теолошки допринос васпитању и образовању. Промотери ангажоване теологије „који овај свет употребљавају као да га не употребљавају” (Библија, 2010: 1. Кор. 7:

31) сва питања постојања стављају у контекст одговорног оптимизма. То потврђују речи православног мислиоца:

Ми православни не смемо одговорити постмодерном плурализму тако што ћемо умислити да можемо одбацивати савремени свет бегом у неки сопствени свет који бисмо сами створили ... Морамо живети у свету који је по Божијем промислу и наш ... православни хришћани морају бити спремни да толеришу сваку заблуду и свако зло, али истовремено и да демаскирају лаж и коре грех које исте производе ... (Хопко, 2009: 273–277).

Ако пажљиво и без предрасуда упоредимо страх од другости других који пројављује филозоф Ниче и спремност да се разуме другост других са одговорношћу коју показује теолог Хопко, видећемо да радост постојања омогућава добронамерност као стварну отвореност. То омогућава успешно састваралаштво током читавог живота. Зато је и у процесу образовања и васпитања неопходно стално подстицање добронамерности. Тако се сваки успех додатно увећава и сви неуспеси се превазилазе подстицањем бољег стваралаштва. Тада свако тежи јасном циљу трудећи се да буде „савршен човек Божији спреман на свако добро дело” (Библија, 2010: 2. Тим. 3: 17). Кад то постане образовни и васпитни образац, сигурно је да ће многи атеисти и агностици са више уважавања говорити о теолошкој науци, као и о самој вери. Међутим, ако изостане одговорност верника све остаје у сфери нерешених сукоба и погрешно усмерених расправа. На то указује човек који је веома успешан у свету науке и остварен је као верник:

Идеја да је љубав у стању да превазиђе чак и наизглед непремостиве разлике међу људима несумњиво је привлачна. Мора се, међутим, признати да је веома тешко живети на начин који љубав захтева. Многи који себе сматрају „верницима“ понашају се сасвим другачије и користе своја убеђења да оправдају нетрпељивост (па чак и насиље) према онима који не деле њихово мишљење ... (Зечевић, 2015: 208).

Потребно је, дакле, препознати и превазићи све терете верничке самоизолације и не пристајати ни на садизам ни на мазохизам, већ живети храбро и одговорно са уважавањем слободе других. Свима су познате последице тоталитарних режима, али у религијској сфери појединци као да се дезоријентишу у намери да „просвете” оне чија су животна уверења другачија од њихових. То није добро и угрожава религијски идентитет онога који не уважава богодаровану слободу других. Трагизам ломача и других насилних радњи побожних безбожника који мисле да насиљем „Богу службу чине” (Библија, 2010: Јн. 16: 2) требало би да све уразуми и преобрази из стања насиља неостварених верника у став одговорних стваралаца који настоје да допринесу стварном бољитку постојања света и човека. Због свих могућих површности и једностраности, потребно је васпитање и образовање ослободити свих притисака који плурализам као потенцијал обесмишљавају сукобима и поделама. То захтева одговорност свих носилаца процеса, од васпитача, учитеља и наставника преко родитеља до самих ученика. Неговање културе дијалога и културе различитости представља важне кораке на путу остварења сваке личности и свих заједница. Ангажовање даровитих ученика у свему овоме од непроцењиве је важности, али и подстицање „обичних” ученика да учествују у пројектовању креативније садашњости и будућности такође је веома важно. Различита постигнућа, ставови и интересовања тако

постају усагласиве чињенице и нису разлог за сукобе. Ту је важно да свако даје себе и све од себе и тако сви заједно превазилазе потребу за самоистицањем. Ова прогресија добротe требало би да траје непрестано јер само тако могуће је стварно стваралачко сагласје свих учесника процеса.

Подстицање симедоније у васпитању и образовању

Превазилажење затворености први је корак на дугом путу остварења слободне личности, што значи да је неопходно стално тражење добрих начина опхођења са свима са којима човек дели време и простор. Кад се стекне добра навика уважавања других и превазиђе злоба и завист, човек је способан да са радошћу прихвати и подржи успехе других будући слободан од сваке самодовољности. Тада је могућ сваки напредак личности и заједнице јер се ствара жива заједница одговорних и остварених стваралаца. Можемо очекивати да свако у први план ставља и друге, а не само себе и тиме не „поништава” себе, како је погрешно мислио Ниче, већ се исправно остварује као слободна личност у заједници срећних људи. Нажалост, историја нам сведочи много случајева убитачне себичности што не би требало да било кога обесхрабрује у одлуци да се непрестано оспособљава за безусловну добронамерност према свима. Најтрагичније и најпоразније је кад у сфери међурелигијских односа не постоји спремност појединаца да превазилазе злопамћење и злурадост као унутрашње блокаде. Тада је дело вере заустављено и прелази у верски фанатизам. Све је тада тескобно и бесциљно јер уместо радости постојања долази до борбе за опстанак. Нагон самопотврђивања разара биће саможивих појединаца који даље руше све око себе. Нису сабрани у себи и нису способни да се саостварују са другима на прави начин; оптерећени личним неуспесима и колективним егоизмом постају жртве различитих екстремизама.

Да би се све ово благовремено препознало и превазишло, неопходно је још од предшколског узраста васпитавати и образовати човека да уме да се радује са свима, а не да под теретом неповерења увек тражи разлог више да никоме ништа не верује. Врлина симедоније као „склоност човека да подржи другог, да му помогне у успеху и напредовању, да се радује срећи другог” (Сузић, 2009: 8) требало би да буде приметна и делотворна током читавог човековог живота. Практикујући ову врлину човек се смисленије остварује, боље се сналази у различитим животним ситуацијама и постаје великодушан према свима. Није оптерећен собом јер се определио за суживот са свима у искреној љубави. Тако лакше носи себе и свој живот, јер разуме да постоји и други са својом слободом и својим ставовима и потребама. То су разумели они наши преци који су смислили и промовисали ставове: „У добру се не повиси, а у злу се не понизи” и „Боже, помози свима па и мени”. Ове речи нису просто мудре изреке већ освештано и потврђено искуство несебичних делатеља који су остварили радост постојања у заједници са другима. Због тога је добро да се стваралачки осадашњују најбољи примери из прошлости, без следбеничког пасивизма. То је процес који захтева увек нове садржаје који доприносе

стварању сигурних идентитета који су отворени за нове садржаје. На то указују речи просветног делатеља:

Успостављени идентитети вертикалног низа, нарочито у равни виших, флексибилних форми (као што су национални и верски идентитет), могу се током живота сажимати са другим идентитетима и могу да се у њих претапају, уграђују. Човек не мора да до краја живота остане у истом идентитету, али увек мора да оствари неки од социјалних идентитета, по коме ће се препознати као људско биће ... Стрепњом над сопственом моралношћу прожет је цео човеков живот, хтео он то или не ... Васпитање мора наћи начине да личност већ током развоја препозна ту егзистенцијалну стрепњу и да доживи одговорност за сваку своју одлуку. Тиме ћемо се ослободити „варварске душе“ чему је тежио Хераклит, и тако ћемо дати смисао својим знањима, чему нас је учио Јован Златоусти ... (Бојанин, 2011: 182–183).

Беживотни статизам и слепо следовање прошлости спречавају оприсутњење правих вредности у садашњости и затварају окоглед за будућност. Због тога је потребна стална креативна отвореност према свима и за свакога и тако се ствара прогресивна култура надметања и у себи и са собом и са другима. То није бесмислено надгорњавање и сурово надјачавање него је трезвено суочење са стварношћу. То захтева креативне радионице, дебатне клубове и осмишљења сучељавања где је могуће и закључити: „Слажемо се да се не слажемо”. То никако не треба доживљавати као неуспех већ као стварно стање где нема места осећају угрожености и несигурности. Јер ако човек подлегне неком од наметнутих безизлаза, ризикује да изабере самоћу која успехе брзо троши а неуспехе додатно увећава. Тада човек не види ни друге ни себе како треба, у свакоме види опасност, посебно ако је тај неко у нечему успешнији од њега. Задатак васпитања и образовања јесте непрестано подстицање културе суживота у радости као неистрошивој вредности. Знаменити песник Јован Јовановић Змај у том смислу сведочи:

„Подељена туга упола је мања. Подељена срећа двапут је већа!”

Саучествовање човека са другим човеком у свим животним догађајима представља стварну врлину која би требало да се непрестано развија. Због тога је веома важно подстицати и развијати умеће симедоније, као одговорног начина сапостојања, још од најранијег детињства. Тако се подстиче великодушност као трезвена мудрост која подстиче прихватање стварног стања и покреће све у ново и боље стваралаштво. То даље доводи до здравог заједницења многих и у успесима и неуспесима, а тако што се све доживљава као заједнички пројекат. Тако добродетелј постаје креативна одредница која осмишљава добре стваралачке токове.

Кад је реч о наставном процесу, веома је важно да се непрестано подстиче солидарност у стваралаштву на креативан начин. То искључује све видове једнократних помоћи (преписивање, бубице, пушнице и сл.), што и није права помоћ него је самозаваравање свих учесника у том „пројекту”. Потребно је превазилажење осећања доминације и надмености, са једне стране, и осећања несигурности и страха од незнања и подсмеха због тога, са друге стране. То захтева спремност да се сви отворе једни према другима без последњих намера и без подозрења. Предшколски узраст је крајње време да то почне, никако није добро да се одложи док деца не „одрасту”. Важно је да

узрастају васпитавајући се на врлинама помоћи и подршке што ће осмислити детињство и неће никога оптеретити „превременим обавезама” Свако одлагање је неодговорност и непедagoшко поступање. Кад се успе у процесу креативне отворености, сигурно је да ће и процеси учења и поучавања у даљем току добити на динамици јер ће свако улагати свој максимум и различитост дарова и интересовања постаће заједнички квалитет. Тада ће се непрестано повећавати капацитет свих учесника и компетенције ће бити смислене. Иновативност ће бити присутна и све ће добити прогресивну пуноћу тако што ће свако свакоме помагати колико зна и може. Нико никоме неће завидети јер ће свако знати своју меру и у другима ће препознавати оно најбоље у намери да са њим сарађује, а у себи ће видети недостатке које би требало да исправи. Сви су тако слободни од самољубља, реални према себи и једни према другима удружујући се креативно, а не интересно. Васпитачи, учитељи и наставници који нису престали на овај начин да стварају представљају гарант успешности, али могуће је да активности ученика покрену и оне који су застали или одустали. Само је потребно не губити наду да на крају крајева добро ипак тријумфује доносећи радост свима који нису истрошили у себи добре капацитете за радост постојања.

Литература:

- Ahtar, S. (2016). *Psihologija dobrote*. Beograd: Clio.
- Библија, Свето писмо старог и новог завета (2010). Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве.
- Бојанин, С. (2011). *Тајна школе*. Београд: Одбор за верску наставу Архиепископије београдско-карловачке.
- Вилотијевић, М. (2000). *Дидактичке теорије и теорије учења*. Београд: Научна књига, Учитељски факултет.
- Ђорђевић, Б. (1979). *Индивидуализација васпитања даровитих*. Београд: Просвета.
- Ђорђевић, Ј. (2014). *Дидактички облици, поступци, организација, садржаји и методе, примерене особеностима и потребама даровитих ученика*. Зборник радова *Даровити и квалитет образовања 19*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Arad: Univerzitet De Vest „Aurel Vlaicu”.
- Зечевић, А. (2015). *Истина, лепота и границе знања – пут од науке до религије*. Београд: Службени гласник.
- Инђић, Т. (2009). *Технологија и културни идентитет*. Београд: Службени гласник.
- Kindlon, D., Thompson, M. (2000). *Raising Cain: Protecting Emotional Life of Boys*. Washington D. C., The Roandom House Publishing Group.
- Lefrancois, G. R. (1999). *Psychology for Teaching*. Belamont, Wadsworth Publishing Company.
- Милутиновић, Ј. (2009). *Различити приступи квалитету образовања*. Зборник Матице српске за друштвене науке, 128. Нови Сад: Матица српска.
- Ниче, Ф. (1987). *Шопенхауер као васпитач*. Београд: Графос.
- Сузић, Н. (2006). *Симедонија између културе и образовања*. Зборник радова Култура и образовање. Бања Лука: Филозофски факултет.

- Стојановић, Љ., Радовић, В. Ж. (2015). Корелација вере и знања у васпитању и образовању. *Иновације у настави* 28 (2), 35–45.
- Трифуновић, В., Здравковић, Д. (2014). Друштвене промене и развој образовања у друштвима у транзицији. *Годишњак Учитељског факултета*. Врање: Учитељски факултет.
- Хопко, Т. (2009). *Православље у постмодерним плуралистичким друштвима. Црква у плуралистичком друштву*. Београд: Фондација Конрад Аденауер – Хришћански културни центар.
- Шејфер, Ф. (2004). *Плесати сам*. Требиње – Врњци: Манастир Тврдош – Братство Светог Симеона.

PhD Ljubivoje Stojanovic

Preschool Teacher Training College “Mihailo Palov”, Vrsac

PhD Vera Z. Radovic

Teacher Training Faculty, University in Belgrade

ENCOURAGING SOLIDARITY OF GIFTED LEARNERS IN CLASS

Abstract: The starting assumption of encouraging solidarity of gifted learners is to recognize the autonomy of each learner as a creative subject. The difference harmonized in such a way, becomes an important specifier in the teaching process. When it comes to gifted learners and their creative potential, it is very important to direct them so that they become aware of and accept the difference of others by trying to contribute to the collective progress. This presupposes the teaching of solidarity and responsibility, because only in this way does difference become creative and encouraging. It is necessary to encourage the children’s readiness to help others in class, and not just for them to excel, because creative abilities become creative “facts” only when they are for the good of everyone. All one sided domination stops the creative forces and degrades the educational activities to the cruelty of a pointless competition. The responsibility of the teacher as the creator of the educational process involves clearly recognizing different potentials of learners so that they could participate in the collective project of successful learning, each in their own way. The most important thing in all of this is the correct guidance of the gifted by encouraging their responsibility towards others and themselves. In this way each creative act gets right guidance because everyone gives their all while recognizing what others can do and what they are doing.

Key words: gifted, solidarity, responsibility, learner, education, classes.